

Hymnologisk panorama

Eyvind Skeie 2019

Kunst og religion

- ▶ I kunst finnes det en drift mot "tilværelsens grunnvilkår"
- ▶ Lengselens kraft
- ▶ Det dramatiske: tragedien - komedien
- ▶ Koret/sangen i det greske drama gav konfliktene en tolkning av skjebne ved å vende den inn mot gudenes verden (Kirkespillet Jeremia)
- ▶ Det fellesmenneskelige
- ▶ Erfaring - livstolkning - religion eller religiøs drift, selv om ikke gudsbegrepet finnes der
- ▶ Reise seg et dikt mot verden

Betraktningmåter

- ▶ Flere måter å se det religiøse i sangen på:
- ▶ Psykologisk: min erfaring, egen livstolkning
- ▶ Rituellet: hente tolkning og styrke i ritualet
- ▶ Sosioreligiøst: det musiske som forener gruppen
- ▶ Rytme - den suggestive urkraft
- ▶ Melodien, den musikalske form, fra skriket og til kunstmusikken
- ▶ Teksten - den menneskelige røst, fra stavelsen til ordene - og til den tekstlige form
- ▶ Alt dette er til stede samtidig, på ulike nivåer

Mellom kult, religion og kunst

- ▶ Fenomenologi, sangens vesen
- ▶ Kunst og religion i gjensidighet
- ▶ Stikkord:
- ▶ Den hellige leken
- ▶ Den hellige dansen
- ▶ Den hellige rytmen
- ▶ Den hellige ekstasen
- ▶ Den hellige teksten
- ▶ Den hellige sangen
- ▶ Alle (vi) som skriver (religiøse) sanger er i forbindelse med disse kreftene

Sangens overskridende kraft

- ▶ Transcendere: å overskride sine egne grenser
- ▶ En felles erfaring i gruppens kultus av å gå opp i fellesskapet: den ultimate konsertopplevelse, livstolkning som gir identitet til en hel gruppe eller generasjon
- ▶ Erfaring av det guddommelige kosmos, gestalter grunnopplevelsen av helhet og mening og setter mennesket i kontakt med guddommen/Gud
- ▶ Jeg-følelsen intensiveres i fellesskapet.
- ▶ Jeg synger - jeg er til!

Ekstase og avklaring

- ▶ Sentralt å forstå hvordan sangen innehar det rituelle/ekstatiske og det opphøyde/avklarede - fra rock til den gregorianske sang, sanseberuselse og avstand/orden
- ▶ Mugam-prinsippet: utforske ved improvisasjon over kjente sekvenser og skalaer alle musikkens og ordenes muligheter - før nirvana inntreer (katharsis/renselse)

Sangen før sangen

- ▶ En idé i kristendommen: Gud blir erkjent som Gud ved englenes evige lovsang
- ▶ Det musiske (toner og ord i forening?) er englenes språk til Gud og om Gud
- ▶ Ulike former for musikkteori som "gjentar" denne tanke: at musikken klinger ut fra en kosmisk harmoni eller grunnlag i tilværelsen (mantra-lydens gestaltende kraft)
- ▶ Min sang er jordisk versjon av englesangen
- ▶ Treenighetens mysterium

Fortellingen om Jubal

- ▶ I slekt med brodermorderen Kain
- ▶ Jubals far, Lamek, synger hevnsanger
- ▶ Jubal blir stamfar til alle som spiller harpe og fløyte
- ▶ Jubal drømmer, mellom erindring og håp
- ▶ Sangen/kunsten er en del av menneskets "humaniseringsprosess"
- ▶ Sangens helbredende kraft, lengselen tilbake, paradiserindringen
- ▶ Rører ved dype strenger i egne og andres liv
- ▶ Vi synger i glede og sorg

Sangen i Israel

- ▶ Det gamle testaments sanger
- ▶ Fastholder den hellige historien (Moses)
- ▶ Lar alle sider ved menneskelivet bli løftet frem for Gud (Salmenes bok)
- ▶ Konstituerer et hellig folk gjennom tempeltjenesten, det kultiske rommet
- ▶ Den kristne salme blomstrer i dette jordsmonnet
- ▶ Jesus sang ved nattverden og på korset (Min Gud min Gud, hvorfor har du forlatt meg?) I den kjente formel kunne han uttrykke sin aktuelle smerte (skapte ikke noe nytt, men brukte det kjente)

Noen grunnformer i den første tiden

- ▶ Messeleddene (englesangen over Betlehem, Gloria, senere Kyrie, Agnus Dei, Simeons lovsang, Marias lovsang, og andre)
- ▶ Jesus som sang ved nattverden
- ▶ De første kristne som var i templet
- ▶ Salmer, sanger og åndelige viser (Paulus, Kol 3,16)
- ▶ Sanger til Kristus som til en Gud (Plinius)

Raskt overblikk før 1500

- ▶ Dogmedannelse og lovsang (ortodoksi og doxologi)
Den kristne sannhet må synges.
- ▶ De latinske salmene ved kirkens store lærere,
Ambrosius
- ▶ Den gregorianske sang og andre sangformer, liturgi,
tidebønner
- ▶ Kirkens kulturelle hegemoni sprekker: madrigaler,
minnesangere, sang på folkespråket, troper, sekvenser
og leiser
- ▶ Utviklingen av presteskapet og koret
- ▶ Frem mot det moderne gjennombrudd på 1500-tallet!

Reformasjon og humanisme

- ▶ Martin Luther: folkespråket, sangen som pedagogisk verktøy, sangen som bærer budskapet, tar sangen fra prestekoret og gir den til folket (menigheten), Deutsche Messe
- ▶ Reformasjonens venstreside: puritansk forhold til kunsten (Calvin og Zwingli), psaltertradisjonen
- ▶ Kunstmusikken, hvor kunsten frigjør seg fra kirkens grep og tar kontrollen over sine motiver
- ▶ Folkesang og kirkesang MÅ ikke nødvendigvis gå i samme retning
- ▶ Modernitet - livsuniverser

Salme og fromhetshistorie

- ▶ Salmen følger fromhetstradisjonene gjennom ortodoksi, pietisme, rasjonalisme og romantikk. Store salmediktere i nordisk tradisjon. Kingo, Dass, Brorson, Grundtvig.
- ▶ Salmen kan betjene seg av poesiers formelle apparatur i samtiden.
- ▶ Thomissøns salmebok 1569
- ▶ Kingos salmebok fra 1699 til 1870
- ▶ Harboe og Guldbergs salmebok, 1778 (byfenomen)
- ▶ Evangelisk kristelig salmebok 1798 (rasjonalisme/opplysning)

1800-tallet

- ▶ Salmen er mulig å synge, og står i rapport med samtidens kunstmusikk (og folketoner)
- ▶ Landstad, nasjonsbygging, romantikken, folkeviser, folkets sjel, Guldhornene
- ▶ Landstad får oppdraget 1852
- ▶ Wexels salmebok, begrenset autorisert 1854
- ▶ Landstads salmebok 1870 (hans dialektord fjernet, Landstad fremstår som kirkelig salmedikter og redaktør, ikke så preget av romantikken som man skulle tro. «den bro skal bruden bære»!)
- ▶ Andreas Hauge, autorisert 1873, lekfolket
- ▶ Blix, Nokre salmar, godkjent 1892

1900-tallet

- ▶ Nynorsk salmebok, Hognestad, Støylen og Hovden, 1925
- ▶ Landstads reviderte salmebok, Gustav Jensen, godkjent 1924, utgitt 1926
- ▶ Norsk salmebok 1985
- ▶ Norsk salmebok 2013
- ▶ Betingelsene for salmens kretsløp er endret, ikke minst av den digitale utviklingen. Vil vi få en ny salmebok i 2030?
- ▶ Vil en salmebok lenger kunne bli folkeeie?
- ▶ Er salmer en truet kunstart?

Salmen i det moderne

- ▶ Pietismens kulturkritikk gjennom 1800-tallet og senere, gjør kirkens kultur til noe internt
- ▶ Salmene og "sakene", oppsplitting
- ▶ Det moderne gjennombrudd i kunsten: dekonstruksjon, splittelse, sentralperspektivet forkastes
- ▶ Lite fruktbart miljø for salmediktning
- ▶ Etter krigen 1945: den moderne poesi innebærer en språklig "dekonstruksjon" som i sitt vesen ikke er sanglig
- ▶ Poeter med en kristen livsfortolkning skriver få salmer

Livsuniverser

- ▶ Det førmoderne livsuniverset, pyramiden
- ▶ Det moderne livsuniverset, sentralperspektivet som blir borte
- ▶ Det postmoderne livsuniverset, lappeteppet, subjektivitet, akseptasjon og toleranse

Hymn explosion

- ▶ 68-generasjonen, Uppsala 1969: den tredje verdens sanger, engasjement, Brecht, visebølgen, erobre tilbake ordet som kan synges og som kan forandre verden, hymn explosion
- ▶ Ten Sing, Olaf Hillestad, nyenkel stil, åpen for jazz, pop, rock, nye former
- ▶ Også åpent for nye tekster
- ▶ En mer kulturåpen kirke, som ønsker å kommunisere og bidra til livstolkning i den (post)moderne virkeligheten
- ▶ Denne bølgen pågår fremdeles i kirken

Den postmoderne pilegrim

- ▶ Den letende pilegrim
- ▶ Den gråtende pilegrim
- ▶ Den syngende pilegrim
- ▶ Veien er viktigere enn målet
- ▶ Sangen er i ferd med å vende tilbake, men er truet fra mange sider, både i og utenfor kirken
- ▶ Vi må skape kvalitet og noe som er vårt eget

Kristologiens renessanse

- ▶ Født før alle tider
- ▶ Verden skapt ved ham
- ▶ Sitter ved Faderens høyre hånd
- ▶ Økokristologi
- ▶ Prise ham som sitter på tronen
- ▶ Gjenkjenne Kristus i natur og mennesker, keltisk/østlig motiv

Verktøykasse og inspirasjon

- ▶ Kjennskap til poesi og form
- ▶ Følsomhet for det musikalske i teksten
- ▶ Eget uttrykksbehov
- ▶ Noen som jeg skriver og synger for
- ▶ Gleden ved å se noen gjenkjenne eget liv eller egen tro i min sanger
- ▶ En viss intellektuell forståelse av min egen tro
- ▶ Kontakt med tvil og spenning i eget og andres liv
- ▶ Et ønske om ikke bare å reformulere, men å nyformulere (litt aggresjon!)

Diakonalt aspekt

- ▶ Det aller største vi kan erfare:
- ▶ Å berøre andre mennesker dypt med ord og toner, på en måte som skaper gjenkjennelse, vekker deres drømmer og erindring og skaper tro og håp.
- ▶ En slik berøring er mulig - gjennom toner og ord.
- ▶ Salmens eierskap flyttes fra opphavspersonene til menigheten og til den enkelte troende
- ▶ Salmen som en del av kirkens helbredende tjeneste

Kraftfelt 1: Bibelens språk

- ▶ Skrive inn mot et språklig univers og et fortellingsunivers, for meg den kristne tro.
- ▶ Handler både om kulturell identitet og min egen livstolkning som jeg henter fra Bibelen.
- ▶ Finne sine språklige klanger og "stemme" denne klangen i forhold til egen og andres erfaring.
- ▶ Også Arnulf Øverland skrev innenfor denne klangen
- ▶ I en flerreligiøs tid enda viktigere å finne sin egen språklige kode og klang.

Kraftfelt 2: Dagens puls

- ▶ Religiøs sang blir ofte reproduserende og annenhånds, fordi religionen i seg selv er bevarende og statisk.
- ▶ Det må merkes at ordene og tonene er blitt til å vår egen tid, ellers blir sangen en klisjé.
- ▶ Det oppstår et spennende språk i spenningen mellom den klassiske formulering og det (post)moderne.
- ▶ Hva er det som sier at det du har skapt hører til å vår egen tid? Finn samtidens indre bildeverden, det dype (av)trykk som finnes der og som vi alle bærer.

Kraftfelt 3: Det poetiske jeg

- ▶ Jeg må finne min egen stemme, mitt eget poetiske jeg og våge å la det komme til uttrykk
- ▶ Gudstroen utsletter ikke mennesket som individ, men gjør mennesket mer tydelig
- ▶ Den vei vi alle går: å finne frem til vår egen stemme og rendyrke det som er oss
- ▶ I en religiøs sammenheng må det ta lang tid, fordi vi finner ikke denne stemmen uten at vi har erfaring
- ▶ Interessant å følge opphavspersoner som er levende og som modnes gjennom erfaring

Kraftfelt 4: Det kollektive jeg

- ▶ Den religiøse sang som kalles salme må "antas" av kollektivet før den har fullbyrdet seg selv.
- ▶ Mitt poetiske språk og melodiformene må være slik at mange kan istemme dem, gjøre dem til sine og legge sine egne erfaringer inn i dem.
- ▶ En drift over mot flertydighet og mot det generelle, samtidig som innholdet ikke blir utvannet. Det er den store utfordringen.